

ÖZGÜN ARAŞTIRMA / ORIGINAL ARTICLE

Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbd.
Content of this journal is Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND) International License.

Türkiye'deki Ünlü Cenazelerinde Habitus ve Kültürel Mirasın 'Ritüel' İnşası

Habitus and Ritual Construction of Cultural Heritage at Celebrity Funerals in Türkiye

Mutlu ÖZGEN

Öz

Amaç: Bu çalışma, Pierre Bourdieu'nun habitus ve kültürel sermaye kavramları çerçevesinde Türkiye'deki ünlülerin ölüm ritüelleri ve toplumsal yansımalarını analiz etmektedir. Ölüm, bireyin yaşamı boyunca edindiği sosyal statü ve kültürel birikimle şekillenen toplumsal bir gerçeklik olarak ele alınmaktadır. Sanatçıların ve cemiyet hayatının önde gelen figürlerinin cenazeleri, onların kültürel sermayelerinin ritüel düzeyde görünür hale geldiği anlara dönüşmektedir. Cenazeler, bireysel kayıpların ötesinde, toplumsal hafızanın inşasında önemli bir role sahiptir.

Yöntem: Çalışmada, örnek olay incelemesi yöntemi kullanılarak ünlülerin ölüm sonrası ritüelleri analiz edilmiştir. Çalışma, medyanın bu ritüelleri topluma aktarma biçimini analiz ederek, cenazelerin kolektif bir ritüel haline gelme sürecini incelemekte ve Bourdieu'nun alan, habitus ve kültürel sermaye kavramları çerçevesinde ölüm ritüellerinin toplumsal yapıdaki işlevini anlamada önemli katkı sunmaktadır.

Bulgular: Bu çalışma, Pierre Bourdieu'nun teorik çerçevesini kullanarak, ölüm ritüellerinin toplumsal yapı ve kültürel sermaye bağlamındaki yerini analiz etmektedir. Ritüellerin toplumsal hafıza üzerindeki etkisi, bireyin yaşamının ve kültürel değerlerinin geleceğe taşınmasında kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, ölüm ritüelleri, toplumsal yapının ve kültürel değerlerin anlaşılmasında önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bourdieu'nun habitus, alan ve kültürel sermaye kavramları, bu sürecin toplumsal dinamiklerini anlamak için güçlü bir teorik temel sunmaktadır. Bu çalışmada ortaya çıkan önemli bir diğer bulgu, medyanın ölüm ritüellerindeki etkisidir. Medya, ölüm haberlerini dramatize ederek kolektif bir ritüel yaratma konusunda etkili bir aracı olmuştur. Ölüm ritüellerinin bir diğer dikkat çekici yönü ise toplumsal bellekte bıraktığı kalıcı izlerdir. Bu izler, bireyin yaşam tarzını, değerlerini ve toplumsal rollerini ölüm sonrasında da görünür kılmaktadır.

Sonuç: Ölüm ritüelleri sadece bireysel bir kaybın ötesinde, toplumsal değerlerin ve normların yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu ritüeller, bireyin yaşamında olduğu kadar ölüm sonrasında da toplumsal bir figür olarak varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Sanatçıların mezar taşları, toplumsal hafızada birer sembol olarak kalıcı hale gelmekte ve onların yaşam tarzlarını yansıtmaktadır. Sonuç olarak, ölüm ritüelleri, bireyin yaşam tarzının, toplumsal statüsünün ve kültürel sermayesinin bir yansıması olarak önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Ölüm, Habitus, Kültürel Sermaye, Alan, Ünlüler

Öğr. Gör. Dr. İstanbul Medipol
Üniversitesi, Rektörlük, Seçmeli Eğitim
Merkezi, İstanbul, Türkiye.
✉ mutlu.ozgen@medipol.edu.tr

Geliş/Received: 18.12.2024
Kabul/Accepted:19.06.2025

Abstract

Aim: This study analyzes the death rituals of celebrities in Turkey and their social reflections within the framework of Pierre Bourdieu's concepts of habitus and cultural capital. Death is considered a social reality shaped by an individual's social status and cultural accumulation throughout their life. The funerals of artists and prominent figures in society become moments where their cultural capital becomes visible at the ritual level. Funerals play a significant role in the construction of social memory, beyond individual loss.

Method: This study analyzes the post-mortem rituals of celebrities using a case study method. By analyzing how the media transmits these rituals to society, the study examines the process by which funerals become a collective ritual and makes a significant contribution to understanding the function of death rituals in the social structure within the framework of Bourdieu's concepts of field, habitus, and cultural capital.

Findings: This study analyzes the place of death rituals within the context of social structure and cultural capital, using Pierre Bourdieu's theoretical framework. The impact of rituals on social memory plays a critical role in the transmission of an individual's life and cultural values to the future. Therefore, death rituals can be considered an important tool in understanding social structure and cultural values. Bourdieu's concepts of habitus, field, and cultural capital offer a strong theoretical foundation for understanding the social dynamics of this process. Another important finding in this study is the influence of the media on death rituals. The media has been an effective tool in creating a collective ritual by dramatizing death news. Another striking aspect of death rituals is the lasting traces they leave in social memory. These traces make the individual's lifestyle, values, and social roles visible even after death.

Conclusion: Death rituals are considered not merely a matter of individual loss, but also a space where societal values and norms are reproduced. These rituals ensure the individual's continued existence as a social figure both during their lifetime and after death. The gravestones of artists become permanent symbols in the collective memory, reflecting their lifestyles. Consequently, death rituals offer a significant area of research as a reflection of an individual's lifestyle, social status, and cultural capital.

Keywords

Death, Habitus, Cultural Capital, Space, Celebrities

Giriş

Ölüm, bireysel bir gerçekliğin yanı sıra toplumsal ve kültürel bir olgu olarak da kabul edilir. Toplumların ölümle başa çıkma biçimleri, bireyin yaşam tarzı, toplumsal statüsü ve kültürel sermayesi ile doğrudan ilişkilidir. Pierre Bourdieu'nun *habitus* ve *kültürel sermaye* kavramları, ölüm ritüellerinin bireyin toplumsal hiyerarşideki konumuna göre nasıl şekillendiğini anlamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Habitus, bireyin içinde bulunduğu sosyal yapıların içselleştirilmiş bir ürünü olarak, onun düşünce ve davranış kalıplarını belirleyen bir sistemdir. Kültürel sermaye ise bireyin bilgi, beceri ve semboller aracılığıyla toplumsal alandaki yerini tanımlar. Bu iki kavram, özellikle sanatçılar ve ünlü isimlerin ölüm sonrası ritüellerinde, onların hayatlarının bir yansıması olarak belirgin şekilde görünür hale gelir. Sanatçıların ve ünlü bireylerin cenaze törenleri, toplumun onlara atfettiği sembolik değerler doğrultusunda şekillenir. Sanatçıların cenazeleri, sahne yaşamlarının bir uzantısı gibi dramatik unsurlarla zenginleştirilir ve bireyin toplumsal hafızadaki yerini koruma çabası olarak da okunabilir. Bu farklılaşma, bireyin yaşam süresince edindiği sosyal ve kültürel birikimlerin ölüm sonrası hafızada nasıl temsil edildiğini ortaya koyar. Bu çalışmanın temel sorunsalı da burada yatmaktadır: Bireyin sosyal ve kültürel sermayesinin ölüm ritüellerine nasıl yansıdığı ve bu ritüeller aracılığıyla toplumsal hafızanın nasıl inşa edildiği.

Çalışmada, örnek olay incelemesi yöntemi kullanılarak ünlülerin ölüm sonrası ritüelleri analiz edilmiştir. Ferdi Özbeğen'in beyaz piyano şeklindeki mezar taşı, Kayahan'ın gitar formundaki mezarı, Kemal Sunal'ın film şeridi şeklinde tasarlanmış mezarı ve Zeki Müren'in sahnede vefatı gibi örnekler, bireyin yaşam tarzının ve toplumsal statüsünün ölüm ritüellerine nasıl yansıdığını somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu analiz, Türkiye'de sanatçıların ve ünlü isimlerin ölüm ritüellerinin, onların hayat hikâyeleri ve toplumdaki yerleriyle nasıl bütünleştiğini gözler önüne sermektedir. Teşvikiye Camii gibi sembolik mekanlarda düzenlenen cenaze törenleri, mezar taşı tasarımları ve medya tarafından ritüellerin dramatize edilmesi, bireyin kültürel sermayesinin ölüm sonrasında da görünür kılındığını kanıtlamaktadır. Sanatçıların ölüm ritüelleri, yalnızca bir vedalaşma töreni değil, aynı zamanda bireyin toplumsal hafızadaki yerini koruma çabasını da simgelemektedir. Bu örnekler, yaşam tarzı ve toplumsal statüsünün ölüm sonrası süreçlerde nasıl temsil edildiğini gösterirken, aynı zamanda kültürel sermayenin ritüeller aracılığıyla toplumsal hafızada nasıl yeniden üretildiğini de ortaya koymaktadır. Medyanın bu süreçteki rolü, ölüm ritüellerinin dramatize edilmesini ve geniş kitlelere aktarılmasını sağlamakla birlikte, toplumsal hafızanın yeniden inşa edilmesinde etkili bir araçtır. Bourdieu'nun teorik çerçevesi, ölümün yalnızca biyolojik bir son değil, aynı zamanda toplumsal yapıları ve bireysel habitus dinamiklerini

yansıtan bir olgu olduğunu vurgular. Bu doğrultuda çalışma, Türkiye'deki sanatçıların ve ünlü isimlerin ölüm ritüelleri aracılığıyla kültürel sermayelerinin nasıl temsil edildiğini analiz ederek, bireysel ve toplumsal boyutları birleştiren bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırmanın önemi, ölüm ritüellerinin bireyin toplumsal konumu ve yaşam pratiği ile nasıl şekillendiğini göstermesinin yanı sıra, toplumsal yapının kültürel sermaye aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymasındır. Böylelikle, bireysel ölümün toplumsal ve kültürel anlamı, geniş bir perspektifte değerlendirilebilecektir.

Pierre Bourdieu ve Habitus Kavramı

Pierre Bourdieu, sosyal bilimler alanında geliştirdiği kavramlarla geniş bir teorik çerçeve sunmuş, bu kavramlar birçok disiplinde kullanılabilir hale gelmiştir. Bourdieu'nün en bilinen kavramlarından biri olan "habitus", yalnızca sosyoloji alanında değil, antropoloji ve halk bilimi gibi farklı disiplinlerde de uygulanarak geniş bir kullanım alanı bulmuştur.

Bourdieu'ya göre habitus, belirli bir çevrenin yapısal koşulları tarafından üretilen, dayanıklı ve aktarılabilir eğilimler sistemidir. Bu sistemler, bireylerin pratiklerini ve temsillerini yapılandıran ve düzenleyen ilkelerdir. Habitus, bireylerin sosyal dünyadaki pratiklerine nasıl anlam verdiklerini ve bu pratikleri nasıl ürettiklerini belirler (Bourdieu, 1977, s.72-95). Başka bir ifadeyle, habitus hem bireyi şekillendiren hem de bireyin eylemleri (pratikleri) tarafından şekillendirilen karşılıklı bir etkileşimdir.

Habitus, bireylerin toplumsal alanda edindikleri kalıcı ve aktarılabilir eğilimleri temsil eder. Bu eğilimler, bireylerin belirli sosyal alanlarda nasıl davranacaklarını ve bu davranışları nasıl anlamlandıracaklarını belirler. Bourdieu'ya göre habitus, bireylerin sosyal dünyada tanınmasını ve tanıdık hale gelmesini sağlayan pratik bilgi ve becerilerin bir bütünüdür. Bu kavram, sosyal pratiklerin üretiminde merkezi bir rol oynar ve bireylerin toplumsal alandaki konumlarını ve bu konumların gerektirdiği davranış kalıplarını anlamak için kritik bir araçtır (Bourdieu, 2002, s.558).

Habitus; bireyin, zorunluluklar sonucunda vardığı çıkmazlardan kurtulmasını sağlar. Bireyin toplumsal yapıdaki konumunu göz önünde bulundurarak, bu yapıya uygun çözümler üretmesine olanak tanır. Bu bağlamda, habitusun tarihsel bir yönü vardır. Habitus, geçmişten gelen ve geleceğe uzanan bir yapıya sahiptir; bu nedenle, tarihe dayanarak bireysel ve kolektif pratiklerin üretildiği bir "tarih üretimi" olarak da tanımlanabilir (Bourdieu, 2003, s.54; Elliot, 2003, s.109).

Habitus, bireylerin yaşam stilini ve tercihlerini şekillendiren köklü bir yapı olarak, insan davranışlarındaki birlik ve bütünlüğü sağlar. Habitus, bireylerin sosyal yapı içindeki çeşitli durumlarla başa çıkmalarını sağlayan bir strateji üretme ilkesi olarak işlev görür (Bourdieu, 2006, s.21). Habitus ne tam anlamıyla bireyseldir ne de bireylerin davranışlarını tek başına belirler; ancak bireylerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizma olarak, bireyin eylemlerini ve seçimlerini etkiler (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s.27).

Habitus kavramının işlevlerinden biri de bir eyleyicinin pratikleri ile mal ve varlıklarını birleştiren üslup birliğini aktarmaktır. Habitus, bir konumun içkin ve bağıntısal özelliklerini birleşik bir yaşam stili içinde, insanların tercih ettikleri pratikler ve varlıklar arasında kurulan bir bütünde yansıtır (Bourdieu, 1995, s.23).

Habitus, yalnızca bireylerin pratiklerini organize eden bir yapı değil, aynı zamanda yapıların bireyler üzerindeki etkilerini gösteren bir yapıdır. Bireylerin içinde buldukları sınıf, sahip oldukları alışkanlıklar, eğilimler ve yatkınlıklar, habitus kavramı ile açıklanır. Habitus hem kalıcı özellikler taşır hem de değişime açıktır. Ancak bu değişim, bireyin sahip olduğu sermayeler aracılığıyla gerçekleşir. Bu noktada, Bourdieu'nün "kültürel sermaye" kavramı devreye girer. Bourdieu, kültürel sermayeyi, habitus kavramı ile yakından ilişkilendirir. Kültürel sermaye, bireyin geçmişten getirdiği alışkanlıklarla doğrudan bağlantılıdır ve habitusun en belirleyici unsurlarından biridir. Bu sermaye, bireyin toplumsal yapısını belirleyen önemli bir ölçüttür (Baran, 2019, s. 19). Aynı zamanda kültürel sermaye, toplumda yüksek olduğu düşünülen değerler hakkında bilgi sahibi olmaktır (Palabıyık, 2011, s.135). Aynı zamanda kültürel sermaye; bir kişinin ya da bir toplumun sahip olduğu bilgi, beğeni, beceri, deneyim, sanat, bilim, inanç, ahlak, kural, alışkanlık ve geleneklere ait tüm manevi değerlerini kapsamaktadır (Cerit, 2012, s. 38). Kültürel sermaye, kişilerin formal veya informal yollarla edinmiş olduğu bilgi ve becerilerin toplamıdır. Bourdieu, kültürel sermayeyi aileden kazanılan nitelikleri belirten "miras ya da kalıtım yoluyla geçen kültür sermayesi" olmak üzere ikiye ayırarak inceler. Hangi yolla elde edilmiş olursa olsun her ikisi de entellektüel niteliklerin toplamına karşılık gelir (Ünal, 2004, s. 52).

Bourdieu'nun bu teorik tespitleri doğrultusunda, ölen kişinin habitusu ile kültürel sermayesi arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Habitusun belirleyici olduğu alanlardan biri olan ölüm ritüelleri, bireyin yaşam tarzına, toplumsal statüsüne ve kültürel sermayesine uygun bir şekilde şekillenir. Sanatçıların cenaze törenleri, halkın gözünde sahnede geçirdiği hayatlarının bir devamı olarak organize edilen ve toplumun geniş kesimlerini etkileyen ulusal ritüeller haline gelir. Bourdieu'nun teorisine göre, bu ritüeller, bireyin yaşamı boyunca edindiği kültürel ve sosyal sermayenin bir dışavurumudur (Bourdieu, 1990, s.54-78).

Hazret-i Mevlânâ'nın "Oğul! Herkesin ölümü kendi rengindedir" sözü, bu durumu özetleyen bir ifadedir (URL-1). Mevlânâ'nın bu ifadesi, ünlülerin ölümleri ve ölüm ritüellerinde karşımıza çıkan toplumsal etkileşimleri anlamada önemli bir referans sunar.

Sıradan insanların ölümleri, yaşadıkları hayat gibi daha mütevazı ve sessiz gerçekleşirken, toplum önünde bir yaşam süren sanatçılar ve siyasetçilerin ölümleri, bireysel bir deneyimden çok toplumsal bir olay haline gelir. Bu kişilerin geride bıraktıkları hayat, ölüm ritüellerine de yansır ve bu ritüeller, toplumun önünde, kameralar karşısında gerçekleşir. Dolayısıyla, ölüm ritüellerinin şekillenmesinde vefat eden kişinin habitusu belirleyici olurken, aynı zamanda toplumun bu süreçten beklentileri de yönlendirici rol oynar.

Habituslar ayrı ve ayırıştırıcı pratikler doğurur. Bunlar, aynı zamanda sınıflandırıcı şemalardır, farklı sınıflandırma ilkeleri, farklı görü ve ayırım ilkeleri, farklı zevklerdir. İyi ile kötü, güzel ile çirkin, saygın ile kaba vb. arasındaki ayrımları saptarlar ama bu ayrımlar özdeş değildir. Örneğin, aynı davranış ya da aynı eşya birisine saygın, diğerine fazla iddialı ya da gösterişli, bir üçüncüye de çok kaba görünebilir. (Bourdieu, 2015, s. 22).

Aynı zamanda belirli bir sınıfın üyeleri belirli sınıflama, değerlendirme, yargı, algı ve davranış biçimlerini paylaşırlar. Bu sınıfsal ve bireysel algılar, seçimler ve davranışlar arasındaki ara süreçler de sınıfsal habitusu (yani aynı sınıfa ait habitusların yapısal eğilimlerini) oluşturur. Bir anlamda sınıfsal habitus, benzer konumu paylaşanların kolektif bilincine karşılık gelir, zira o bireylerin dünyayı benzer biçimde sunmaları ve belirli bir tarzda sınıflama yapmaları, seçmeleri, değerlendirmeleri ve davranmalarını mümkün kılan bilişsel ve duygusal bir rehber sağlar (Çeğin ve Tatlıcan, 2014, s.326). Sınıf habitusu soyut bir kavram değildir, çünkü sadece "bireylerin pratikleri, birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkileri, konuşma biçimleri, yürüyüş tarzları, şeyleri yapma biçimleri ile var olur. Cemiyet hayatı olarak adlandırılan sosyetenin, ünlülerin yaşam biçimleri kadar ölümleri de ait oldukları cemiyet hayatına uygun olarak gerçekleşir. Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz sözünden hareketle, politikacılar, ilim insanları ve askerler öldüklerinde de nasıl bir hayat yaşadıysa o hayata uygun olacak şekilde bir törenle son yolcularına uğurlanırlar. Aksi bir durum toplumsal açıdan oluşan beklentiyi karşılamamak olarak algılanır.

Bu çalışmada, Bourdieu'nun perspektifinden, Türkiye'de magazinsel olarak göz önünde olan (sanatçılar, ünlüler ve cemiyet hayatına mensup) kişilerin habitusuna uygun olarak şekillenen ölüm ritüelleri ve bu ritüellerin toplumsal yansımaları ele alınmaktadır.

Bourdieu'nun Yaklaşımıyla Televizyonun Toplumsal Figürlerin Ölümünü Şekillendirme Gücü

Pierre Bourdieu, habitus kavramı çerçevesinde ünlülerin yaşamları, ölümleri ve cenaze törenlerinin medya ve televizyon üzerindeki yansımalarını analiz etmektedir. Bourdieu'ya göre televizyon, toplumsal figürlerin ve olayların sunumunda belirli kalıplar ve değerler yaratarak, toplumsal algıyı şekillendiren önemli bir araçtır. Habitus, bireylerin toplumsal çevrelerine göre biçimlenen düşünme, algılama ve hareket etme biçimlerini ifade eder. Medya ise habitus üzerinden toplumun figürler ve olaylar hakkındaki düşüncelerini yapılandırır ve yönlendirir.

Bourdieu, televizyonun ünlü kişilikleri nasıl sunduğunu açıklarken, bu figürlerin yaşamlarının ve ölümlerinin medyada toplumsal değerler ve beklentiler doğrultusunda şekillendiğini belirtir. "Televizyon Üzerine" adlı eserinde Bourdieu, televizyonun ünlülerin başarılarını olduğu kadar, skandal ve trajedilerini de belirli kalıplar içinde sunarak, sansasyonel ve dramatik bir yapı oluşturduğunu savunur. Özellikle cenaze törenleri gibi geniş kitleleri etkileyen olaylarda medya, bu figürlerin yaşamlarını idealleştirerek toplumsal hafıza inşa eder. Ünlülerin yaşamları ve ölümleri, cenaze törenleri aracılığıyla kolektif bir ritüele dönüştürülür ve televizyon bu sürecin ana aracı haline gelir. Cenaze törenlerinin televizyon kanallarında tüm gün boyunca naklen yayınlanması, bu olayların hem ulusal gündemde geniş yer bulmasını sağlar hem de toplumsal hafızada kalıcı izler bırakır.

Bourdieu, ünlülerin ölüm haberlerinin medyada işlenişini sembolik sermaye bağlamında değerlendirir. Habitusun etkisiyle toplumda özel bir yere sahip olan bu figürlerin cenaze törenleri, toplumsal anlam kazanmaktadır. Televizyon, bu törenleri geniş kitlelere aktarırken toplumsal hiyerarşiyi pekiştirir ve bu kişilerin sembolik değerlerini vurgular. Medya, cenazeleri büyük bir törensel etkinlik olarak sunarak, bu figürlerin yaşamlarını ve ölümlerini kolektif hafızanın bir parçası haline getirir. Bu tür bir medya temsili, toplumu bu figürlerin yaşamları ve ölümleri etrafında şekillendirilmiş bir "kolektif hafıza" yaratmaya teşvik eder. "Televizyon Üzerine" adlı eserinde Bourdieu, medyanın ünlülerin yaşamlarını ve ölümlerini belli bir çerçeve içinde sunarak, izleyicilere toplumsal normlar ve değerler dayattığını ileri sürer. Habitus kavramı, toplumsal sınıf farklılıklarını ve izleyicilerin medya aracılığıyla nasıl yönlendirildiğini açıklamak için temel bir araç olarak kullanılır. Televizyon, bu figürlerin yaşamlarını dramatize ederek toplumsal düzeni pekiştiren ve sembolik sermayeyi yeniden üreten bir araç olarak işlev görür.

Bourdieu televizyonun toplumsal figürler hakkında topluma belirli bir imaj sunduğunu ve bu imajın, figürlerin gerçek kimliklerinden çok, medya tarafından kurgulanmış bir versiyon olduğunu vurgular. Medya, bu figürleri idealleştirerek

topluma örnek kişiler olarak sunar. Ancak, Bourdieu'nün "Televizyon Üzerine" kitabında belirttiği üzere, bu sunumlar çoğu zaman gerçeklikten uzak bir "sahte gerçeklik" niteliğindedir. Bu tür bir medya temsili, izleyicilerin habituslarına uygun olarak belirli düşünce ve davranış kalıplarını benimsemelerine yol açar ve toplumsal değerlerin yeniden üretilmesine hizmet eder.

Bourdieu'nun Perspektifinden Türk Medyasında Ünlülerin Ölüm Haberleri

Türkiye'deki ünlülerin ölümleriyle ilgili başta TRT olmak üzere medyadaki söz konusu uygulamalar, Bourdieu'nun "Televizyon Üzerine" adlı kitabındaki tespitlerinin haklılığını akla getirmektedir.

Vefat haberinin duyurulmasıyla başlayan süreç, definden önce çeşitli adreslerde yapılacak törenler, kılınacak cenaze namazı süreci, cami avlusu ve defin edilme anı haber niteliği taşımaktadır. Gündemde kalmayı, unutulmamayı bir yaşam biçimi haline getiren ünlü isimler, ölümleri ile de gündem yaratmayı başarmaktadır. Başka bir deyişle, ölümleri de tıpkı yaşamları gibi habituslarına uygun olmaktadır. Bu durum, ünlülerin ölümünün hayatları kadar toplum üzerinde kalıcı bir etki bırakabileceğini göstermektedir.

İnternetin ve sosyal medyanın henüz yaygın olmadığı dönemlerde, ünlülerin ölüm haberlerinin gazete manşetlerinde yer alması ve ölüm ilanlarının sayfa sayfa yayımlanması, toplumsal bir beklentinin karşılanması olarak değerlendirilebilir. Hayatlarını toplumun gözleri önünde sürdüren ünlülerin cenaze törenlerinin de kamuoyunun dikkatine sunulması, bu durumun kültürel sermayenin şekillendirdiği habitus ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Ünlü ölümleri, toplumun ve ülkenin gündemini belirleyici nitelikte olup, bu durumun en dikkat çekici yönlerinden biri, bu ölümlerle ulusal çapta bir gündem oluşmasına rağmen, ulusal yas ilan edilmemesidir.

Ünlülerin ölüm haberleri de en az yaşamları kadar kamuoyunun ilgisini çeken ve yüksek reyting ve haber değeri taşımaktadır. Ani ya da hastalığa bağlı ölümleri, yazılı ve görsel medyada, internet ortamında ve sosyal medya hesaplarında geniş yer bulur. "Son Dakika; Flaş Gelişme, Sıcak Haber" başlıklarıyla duyurulan bu ölümler, tören detaylarının basın bültenleriyle duyurulmasıyla gündemde tutulur ve medya tarafından yoğun ilgiyle takip edilen reyting malzemesi haline gelir. Sinema ve müzik alanındaki sanatçıların ölüm haberleri; "bir yıldız daha kaydı", "şarkıların büyük ustası aramızdan ayrıldı", "şarkılar öksüz kaldı", "kemanın sesi sustu", şeklindeki ifadelerle ölüm haberleri verilmektedir.

Başka bir deyişle ünlülerin diri hali kadar ölü hali de medya için haber niteliğinde olduğu için kıymetlidir. Vefat haberinin duyurulmasıyla başlayan süreç, definden önce çeşitli adreslerde yapılacak törenler, kılınacak cenaze namazı süreci, cami avlusu ve defin edilme anı haber niteliği taşımaktadır. Gündemde kalmayı, unutulmamayı bir yaşam biçimi haline getiren ünlü isimler, ölümleri ile de gündem yaratmayı başarmaktadır. Başka bir deyişle, ölümleri de tıpkı yaşamları gibi habituslarına uygun olmaktadır. Bu durum, ünlülerin ölümünün hayatları kadar toplum üzerinde kalıcı bir etki bırakabileceğini gösterir.

1970'li ve 80'li yıllarda, televizyon yayınlarının tek bir kanal üzerinden yapıldığı dönemde, TRT toplumda önemli bir konuma sahipti. Mahalledeki haberleri herkesten önce öğrenen ve paylaşan kişiler için kullanılan "Ne ara duymuş da herkese yetiştirmiş, sanırsın TRT haberleri" benzetmesi, TRT'nin haberlerine olan güveni ve toplumdaki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. TRT yalnızca siyasi, ekonomik ve askeri konulara ilişkin haberler değil, aynı zamanda sanat, müzik ve eğlence dünyasındaki gelişmeleri de halka duyurmuştur. Bu haberler arasında, toplum tarafından sevilen ses ve sinema sanatçılarına ilişkin gelişmeler dikkat çekici bir yere sahiptir. Sanatçıların aldıkları ödüller kadar, ölüm haberleri de TRT'nin akşam ana haber bültenlerinde geniş yer bulmuştur.

Örneğin, Adile Naşit'in rahatsızlanarak hastanede tedavi altına alındığı haberi, 10 Aralık 1987 tarihinde TRT Ana Haber Bülteni'nde duyurulmuş, ertesi gün gerçekleşen vefatı yine aynı bültende izleyicilere iletilmiştir. TRT, o yıllarda vefat eden sanatçıların filmlerini yayın akışını değiştirerek "onların aziz anısına" anonsuyla seyircilere sunmuştur. Adile Naşit'in 11 Aralık 1987'deki vefatının ardından, defin günü olan 13 Aralık 1987 Pazar günü, TRT tüm yayın akışını değiştirerek "Neşeli Günler," "Hababam Sınıfı," "Süt Kardeşler" ve "Şabaniye" gibi filmlerini peş peşe yayımlamıştır. TRT'nin bu yayın politikası, sanatçıların habituslarının yanı sıra kültürel sermayelerinin sürekliliğinin göstergesi olmuştur. Özel TV kanallarının hayatımıza girmesiyle ünlülerin ölüm haberleri ve cenaze merasimlerini naklen yayınlamak, haber yapmak konusunda da rekabet yaşanmıştır. Söz konusu yayın politikası, 1999 yılında vefat eden Barış Manço, 2000 yılında vefat eden Kemal Sunal ve 2016'da vefat eden Tarık Akan için de hem TRT hem de özel televizyon kanalları tarafından da gerçekleştirilmiştir. Tüm bu örnekler, sanatçıların habituslarının ve eserlerinin toplum belleğinde yaşamaya ve hatırlanmaya devam ettiğini göstermektedir.

Türk pop müziğinin önemli isimlerinden biri olan Barış Manço'nun 1999 yılında hayatını kaybetmesi, benzer bir toplumsal deneyimi ortaya koymuştur. 1 Şubat 1999'da 56 yaşında Kadıköy Moda'daki evinde vefat eden Barış Manço'nun

ani ölümü, geniş bir toplumsal yankı uyandırmıştır. Manço'nun vefatının ardından televizyon kanalları günlük yayın akışlarını değiştirerek, cenaze törenini canlı olarak yayınlamış ve ana haber bültenlerinde sanatçının yaşamına geniş yer vermiştir. Bu durum, ölümün bireysel bir gerçeklikten ölen kişinin toplumsal kimliği aracılığıyla toplumsal bir deneyime dönüşmesine işaret etmektedir. Aynı zamanda, medya aracılığıyla yas ve matem toplumsallaşarak daha geniş bir kitleye aktarılmıştır. Barış Manço, ölümünün ardından geride bıraktığı eserleri, şarkıları, besteleri ve programlarıyla kültürel mirasının bir parçası olarak yaşamaya devam etmiştir. Bu durum, sanatçının kültürel sermayesinin ve habitusunun bir yansımasıdır. Örneğin, Manço'nun ölümünden sonra kaset satışlarında büyük bir artış olmuş, özellikle 1999 yılında yayımlanan "Mançoloji" albümü tiraj rekorları kırmıştır. Bu gelişmeler, sanatçının ölümünün ardından bile toplumsal hafızadaki güçlü varlığını ve kültürel değerinin sürekliliğini göstermektedir.

Ölümü ve cenaze töreniyle Türk medyasında derin iz bırakan bir diğer önemli isim, Sanat Güneşi olarak anılan Zeki Müren'dir. 1996 yılının Eylül ayında, TRT İzmir Televizyonu'nun davetlisi olarak katıldığı bir program sırasında, TRT'de şarkı söylediği ilk mikrofonun kendisine hediye edilmesinden beş dakika sonra geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir. Zeki Müren, hayata da seyircisine de yatakta değil sahnede veda etmiştir. Onun ölümü, "Ağaçlar ve sanatçılar ayakta ölür" sözüne en iyi örneklerden biri olarak hafızalarda yer etmiştir. Bursa'da gerçekleştirilen cenaze töreni, tüm televizyon kanalları tarafından dakika dakika canlı olarak yayınlanmış ve akşam ana haber bültenlerinde geniş bir şekilde yer bulmuştur. Zeki Müren, vasiyeti doğrultusunda Bursa Emir Sultan Mezarlığı'na defnedilmiştir. Sanat Güneşi olarak anılan Zeki Müren'in mezarı da habitusuna ve kültürel sermayesine uygun bir biçimde tasarlanmış; gök kubbe formunda olup Güneş ve yıldız motifleriyle süslenmiştir. (Foto.1) (URL-2)

Foto.1: Habitüsüne uygun şekilde vefat eden isimlerden biri de Zeki Müren olmuştur. Aldığı bir ödülün ardından, sahnede ve onu sevenlerin yanında, ödül töreninden yalnızca beş dakika sonra hayata gözlerini yummuştur. Mezarı, Bursa Emir Sultan Mezarlığı'nda yer almakta olup, 'Sanat Güneşi' unvanıyla anılmasından dolayı yıldız ve güneşi simgeleyen süslemelerle dikkat çekmektedir.

Kültürel Sermaye ve Habitusun Etkisinde Şekillenen Ölüm Ritüelleri

Kültürel sermaye, bireylerin toplumsal alanda elde ettikleri bilgi, beceri, eğitim ve sanatsal birikimlerdir. Bu sermaye, bireyin toplumsal statüsünü belirleyen en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkar. Sanatçılar, politikacılar ve ilim insanlarının ölümlerinde, bu kişilerin toplumsal statülerine uygun törenler düzenlenir. Habitüs, burada devreye girerek, bireyin ölüm ritüelini toplumsal normlara ve bireyin sahip olduğu kültürel sermayeye uygun bir şekilde şekillendirir.

Sanatçıların ve ünlü kişilerin cenaze törenlerinde, bireyin yaşamı boyunca kazandığı toplumsal sermaye ve bıraktığı kültürel miras vurgulanır. Bu törenler, medya organları tarafından geniş bir kitleye ulaştırılır ve sanatçının habitusunun bir yansıması olarak toplumsal bellekte kalıcı bir iz bırakır. Örneğin, 2016 yılında vefat eden ünlü oyuncu Tarık Akan'ın cenaze töreni, onun sanatçı kimliği ve toplumsal aktivizmine uygun bir şekilde organize edilmiştir. Tören, büyük bir kalabalık tarafından takip edilmiş ve medya tarafından canlı olarak yayınlanmıştır. Bu tür törenler, sanatçının toplumsal rolünü ve yaşamı boyunca edindiği kültürel sermayeyi ölümünden sonra da devam ettiren ritüellerdir.

Ünlülerin, sanatçıların, politikacıların, ilim insanlarının ölüm haberleri başta olmak üzere, cenaze törenlerine ait süreç habituslarına ve kültürel sermayelerine uygun olacak şekilde yürütülmektedir. Ünlülerin, politikacıların ve ilim insanlarının ölümleri, yaşam tarzlarının doğal bir sonucu olarak toplumda iz bırakan ve gündem oluşturan ölüm

çeşididir. Yalnızca aile ve yakın çevreyi değil, toplumun geniş kesimlerini de etkileyen gazete manşetleri, ölüm ilanları ve televizyon haberleri ile ülkenin gündemine yerleşen ölümün kendisi değil habitusudur. Halk arasında ölüm ve ölen kişinin vefatının öğrenilmesinden sonra kullanılan söylemlerin önemli bir kısmı vefat eden kişinin habitusunu tamamlayan içeriğe de sahiptir.

Cenaze törenlerinin seyrini ve uygulanma aşamalarını habitusları belirlemektedir. Cenaze törenleri dini vecibeler çerçevesinde gerçekleştirilse de kişinin habitusuna uygun bir biçimde şekillenir. Ünlü isimlerin, sanatçıların ve sosyete kesiminin ölümleriyle başlayan, cenaze törenleriyle devam eden ritüel uygulamalarda dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, cenaze namazının kılındığı cami ve defin edilecek mezarlığın seçimidir. Bu iki önemli adres, ölen kişinin kültürel sermayesi ve şekillendirdiği habitus doğrultusunda belirlenmektedir. Kültürel sermayeye uygun cami ve mezarlık seçimi, Bourdieu'nun "Alan"¹ kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Alan, varlığını sürdürebilmek için habitusu şekillendirmektedir. Çünkü bir alan, yeniden üretimini sağlayacak eyleycilere ihtiyaç duyar ve bu eyleyciler de habitusun varlığı sayesinde etkin hale gelir. Bu bağlamda, habitus, yeniden üretimi sağlayarak alanın var olmasında önemli bir rol oynar. Bu durum, habitus ile alanın birbiriyle ne kadar sıkı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Teşvikiye Camii, Bebek Camii, AKM (Atatürk Kültür Merkezi) ve Cemal Reşit Rey Konser Salonu gibi mekanlar, belirli bir kültürel sermayeye sahip bireylerin habituslarına uygun alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ünlülere ait cenaze törenlerinde bu mekanlar, habitusun yeniden üretilmesine olanak sağlayarak Bourdieu'nun "Alan" kavramını somutlaştıran yerler haline gelmektedir. Böylece bu mekanlar, kültürel sermaye ve habitusun süreklilik kazandığı önemli alanlar olarak dikkat çekmektedir.

"Bizzat kendisinin bir ürünü olan "alan" la gerçek bir ontolojik suç ortaklığı ilişkisi içinde olan habitus, bilinçlilik gerektirmeyen bir bilme biçiminin, planlı olmayan bir niyetliliğin yönelmişliği kişinin açıkça ifade etmeden de geleceğe yönelmesini mümkün kılan dünyadaki düzenliliklere pratik hâkimiyetin bir ilkesidir. ... Habitus ve alan arasındaki iki yönlü ilişki derinlemesine analiz edilebilir: Yapılaşmış bir uzay olarak "alan" habitusu yapılandırma eğilimindeyken, habitus da alana ilişkin algıyı yapılandırma eğilimindedir (Bourdieu, 2007, s. 48). Habitusun şekillendirdiği ölüm merasimi çeşitlerine bakıldığında yalnızca ünlülerin ve cemiyet hayatına mensup kişilerin cenazeleri değil asker, politikacı ilim insanı tarikat mensuplarının da kendi habituslarının şekillendirmiş olduğu cenaze merasimlerinin ve adreslerinin olduğu dikkat çekmektedir. Habituslara uygun cenaze merasimlerinin gerçekleştirildiği; Teşvikiye camisi, Üsküdar Büyük Selimiye camisi, Ankara Kocatepe camisi, İstanbul Fatih camisi, Bebek ve Levent camilerin her biri, Bourdieu'nun kuramından baktığımızda "alan" kavramına karşılık gelmektedir.

Alan, yeniden üretimi sağlayacak pratiklere ihtiyaç duyar. Ünlülerin, politikacıların, ilim adamlarının askerlerin cenaze törenleri aracılığıyla etkin hale gelir. Alanı hareketlendiren canlandıran ise habitusun etkisidir. Adı geçen camiler belli bir habitusa ve kültürel sermayeye sahip insanların cenaze törenlerinde tercih ettiği adreslerdir. Teşvikiye camisi ünlülerin, Kocatepe camisi politikacıların, Üsküdar büyük Selimiye camisi askerlerin fatih camisi ise muhafazakâr kesimin biraya geldiği cenazelerinin buradan kaldırıldığı kendi habituslarına uygun "alanlardır". Sanatçı politikacı, asker ve ilim adamı ölüm olayında ve cenaze merasiminde karşımıza çıkan bu durum habitusla açıklanabilmektedir. Bu yönüyle habitus, kişiyi toplumsal düzendeki yerine uygun hâle getiren eylem eğilimleri setidir. Bireylerin hem psikolojik hem de biyolojik olarak oyuna dâhil olabilecek hâle gelmesini sağlar (Calhoun, 2007, s. 104). Ünlüler, politikacılar ve ilim insanların her ölümü ve ardından gerçekleşen cenaze törenleri, ölen kişinin kültürel sermayesine uygun olacak şekilde yeniden üretilen habituslarıyla dikkat çeker. Bu üretim, kültürel sermaye ve habitusun belirlediği alan çerçevesinde gerçekleşir. Ölen kişinin kültürel sermayesinin şekillendirdiği habitus, aynı zamanda cenazenin kalkacağı cami ve defin edileceği mezarlığı da belirlemektedir.

Alanın varlığı ve kendini yeniden yeniden üretme durumu habitusa bağlıdır. Teşvikiye camisi avlusundan kalkan her ünlü cenazesinde, Üsküdar Selimiye camisindeki her asker cenazesinde Ankara Kocatepe camisindeki her politikacı cenazesinde ve İstanbul Fatih camisindeki ilim insanları ve tarikat mensubu kişilerin cenaze namazlarında kültürel sermaye ve habitusa bağlı olarak yeniden üretme yaşanır ve devam eder. Camilerin kimliği, belli bir kesimin habitusuna ait cenaze törenleriyle şekillenir ve o kimlikle toplumda anılmaya başlar. Bir kesimin habitusuna uygun gördüğü önemli adreslerden biri haline dönüşür. Bu süreç, habitusun oluşması ve bu sayede alanın kendisini sürekli yeniden üretilmesiyle devam eder.

¹Alan, belli konumlar bütünü olarak o konumları işgal eden failler arasındaki ilişkiyel yapıdır. "Alan" (champ) Bourdieu'nün sosyolojisindeki kilit mekânsal metaforlardan biridir ve habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirler. Alanlar; malların, hizmetlerin bilginin ya da statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği (kendine mal etme) arenaları ve aktörlerin bu farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde işgal ettikleri rekabete dayalı konumları ifade eder (Swartz, 2011, s. 167). Dolayısıyla alan, benzer habitus öğretilerini işleyenleri bir araya getirir. Belli bir alana dair yaptırımları ve uygulamaları ancak bunu benimseyebilecek habitusa sahip bireylerin pratik davranışları o alana meşruiyet kazandırır. Belli bir alanda yer almanın kabul edilmesi o alanın habitusunun benimsenmesi ile olur.

Ünlü ve Sanatçı Cenazelerinde Habitusun ve Kültürel Sermayenin İzleri

Ünlü isimlerin yaşamları kadar ölüm törenleri de kendi habituslarının renginde olmaktadır. Yaşam tarzlarına uygun olacak bir törenle uğurlanmaları yönünde toplumsal bir beklenti bulunmaktadır. «Sanatçılar ve ağaçlar ayakta ölürlər» düşüncesi ve «seyirci sanatçıyı sahnede görmek ister» beklentisi, sanatçının ölümünün de göz önünde olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ünlülerin ölümleri ile başlayan ve cenaze törenleri ile devam eden ritüel uygulamalar; “Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz! (Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, V, 663)” (URL-3) Hadis-i şerifinde buyrulan gerçekliğe uygun bir tablo sunar.

Bourdieu, medyanın ve televizyonun, ünlülerin yaşamları, ölümleri ve cenaze törenleri üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu, bu olayların topluma belirli bir çerçevede sunulduğunu ve medya aracılığıyla toplumsal normların ve değerlerin yeniden üretildiğini ileri sürer. Televizyon, bu figürlerin sembolik değerlerini yüceltirken, toplumun bu kişilere ve olaylara yönelik algılarını habitus üzerinden şekillendirir. Bourdieu'nun analizleri, medyanın nasıl bir hegemonya aracı olarak işlev gördüğünü ve toplumsal figürlerin yaşamlarının nasıl kitlelerin gözünde şekillendiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

Ünlülerin cenaze törenleri, yalnızca vefat eden bireyin ailesi ve yakın çevresi için değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde anlam taşıyan kamusal ritüellerdir. Bu törenlerin televizyon kanallarında canlı yayınlanması ve ana haber bültenlerinde geniş yer bulması, ölen kişinin yaşamı boyunca inşa ettiği sosyal sermayenin görünür bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bu törenler, yalnızca taziye sunma amacını taşımamakta; aynı zamanda katılımcıların kamusal alandaki sembolik sermayelerini sergiledikleri ve toplumsal görünürlüklerini pekiştirdikleri sosyal alanlara dönüşmektedir.

Habitus, kişinin içinde bulunduğu sosyal çevreye ve bu çevredeki ilişkilere dair önemli ipuçları verir. Bir sanatçının cenazesine katılan kalabalık, onun toplumdaki yerini ve toplumsal etkisini gösterirken, aynı zamanda sanatçının hayatı boyunca benimsediği değerlerin de bir yansımasıdır. Halk arasında “öyle adamın böyle cemaati olur” sözü, kişinin hayatta iken iletişim içinde olduğu, hayatına dahil ettiği ve bir ömür boyunca biriktirmiş olduğu insan hazinesinin niteliğini de gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Cenaze namazı için cami avlusuna gelen insan yapısı çeşitliliği, aslında o kişinin geride bıraktığı hayatının sürdürdüğü özeti niteliğindedir. Yaşam tarzının ve sahip olduğu sosyal çevreden gerçek bir kesit sunar. Adeta röntgenini çeker. Bu durum, insanların ait oldukları habitus ile de yakından ilgilidir. Ölüm bireysel bir gerçeklik olsa da cenaze töreni toplumsal bir kimliğe sahiptir.

Sanatçıların halk arasındaki yaygın ifade ile “ünlülerin” ölüm sonrası ritüellerinde nasıl bir rota izleneceğini de sahip oldukları habitusları tayin etmektedir. Ünlülerin habitusları her ne kadar bireysel bir yapı gibi görünse de “tabii onlar ünlü öyle olacak” şeklindeki halk arasında yaygın kullanılan ifadeler, toplumsal bir beklentiye, dolayısıyla da habitusun toplumsal yapısını gözler önüne sermektedir. Vefat eden ünlülerin cenaze törenleri de habituslarına uygun olacak şekilde düzenlenmektedir.

Ölüm bireysel bir gerçeklik olmasına karşın, cenaze törenleri toplumsal bir kimlik taşır. Bu durum, özellikle toplumun göz önünde olan ve isim yapmış kişiler için daha belirgin bir hal alır. Bu bağlamda, İstanbul'da hayatını kaybeden tiyatro, ses ve sinema sanatçılarının cenazeleri, Atatürk Kültür Merkezi (AKM) ve Cemal Reşit Rey Konser Salonu gibi sembolik anlam taşıyan mekânlarda düzenlenen törenlerle gerçekleşmiştir. Sanatçılar, bu törenlerde hayranları ve sevenleriyle son kez buluşarak adeta vedalarını sahnede gerçekleştirmiştir. Bu toplumsal ritüel, aslında ölen kişinin tiyatroya olan bağlılığını ve sanata adanmışlığının yanında habitusunun toplumsallığını simgelemektedir.

6 Temmuz 2000 tarihinde vefat eden Türk sinemasının “Komik adamı” olarak da bilinen Kemal Sunal için de ilk tören AKM'de yapılmıştır (URL-4). 17 Şubat 2009 tarihinde vefat eden tiyatro sanatçısı Gazanfer Özcan için ilk tören Kadıköy'deki Şehir Tiyatroları Haldun Taner sahnesinde düzenlenmiştir. Törenin haberi bazı gazetelerde; “Büyük Usta Sahneye Son Kez Çıktı” (URL-5) manşetiyle verilmiştir. Oya Aydoğan (URL-6; Foto 2), sanatçı Berkant (URL-7; Foto.3), Ferdi Özbeğen (URL-8; Foto.4) için de ilk tören habitusuna uygun olarak Cemal Reşit Rey konser salonunda gerçekleştirilmiştir.

Atatürk Kültür Merkezi (AKM), 29 Ekim 2021'de yeniden açılmasının ardından, ünlü isimlerin cenaze törenlerinin gerçekleştirildiği önemli bir mekân olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreçte, Türk sineması, müziği ve sanat dünyasının önde gelen isimlerinden Fatma Girik (URL-9; Foto. 5), İlhan İrem (URL-10; Foto. 6), Cüneyt Arkın (URL-11; Foto. 7), Özkan Uğur (URL-12; Foto. 8) ve Ferdi Tayfur (URL-13; Foto. 9) gibi figürlerin cenaze törenleri AKM'de düzenlenmiştir. Bu durum, AKM'nin yalnızca bir kültür ve sanat merkezi olmanın ötesinde, toplumsal hafızanın ve kültürel mirasın bir parçası olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Habitus ve kültürel sermaye bağlamında değerlendirildiğinde, bu tür mekânlar, sanatçıların ve ünlülerin toplumsal statülerini ölüm sonrasında dahi pekiştiren ritüel alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul'da hayatını kaybeden ünlülerin önemli bir kısmının cenaze namazları Teşvikiye Camii'nde kılınmakta; defnedildikleri mezarlıklar ise (Zincirlikuyu, Aşıyan ya da Kanlıca gibi) genellikle habituslarına uygun olarak belirlenmektedir. Bu tür cenaze törenleri, sanatçının yaşamına ve sanatına duyulan saygının bir ifadesi olmanın yanı sıra, onların toplumsal hafızada nasıl yer edineceklerini de şekillendirmektedir.

Bugün saat 14:00 da Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda Biricik Annem 'Oya Aydoğan' için Anma Töreni düzenliyoruz. Sonrasında Levent Camii sinden ikinci namazına mütakiben cenaze namazı kılınacaktır. Daha sonrasında Ulus Mezarlığına defnedilecek.. Bütün dostlarımızı bekliyoruz...

Foto 2. Oya Aydoğan için Cemal Reşit Rey Konser Salonunda tören düzenlenmiştir. (URL-6)

Foto 3. 1 Ekim 2012 tarihinde vefat eden Türk müzik dünyasında "Samanyolu" şakısıyla tanınan Berkant için önce Cemal Reşit Rey'de tören düzenlenmiştir. Berkant, daha sonra Teşvikiye Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Zincirlikuyu'da toprağa verilmiştir. (URL-7)

Foto 4. 28 Ocak 2013 yılında vefat eden Ferdi Özbeğen'in cenazesi önce Cemal Reşit Rey Konser Salonu'na getirilmiş burada tabutunun yanına piyanosu ve beyaz çiçekler habitusuna uygun olacak şekilde konulmuştur. Törenin sonrasında, Levent Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Ulus Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. (URL-8)

Foto 5. 27 Ocak 2022 tarihinde vefat eden Ünlü Sinema oyuncusu Fatma Girik'in cenazesi bir dönem Belediye Başkanlığı yaptığı Şişli Belediyesine ardından da AKM'ye getirilmiştir. Buradaki törenin ardından Teşvikiye Camisinde kılınan cenaze namazının ardından Bodrum'da toprağa verilmiştir. (URL- 9)

Foto 6. 29 Temmuz 2022 tarihinde vefat eden ünlü sanatçı İlhan İrem'in cenazesi vasiyeti gereği, AKM'ye getirilmiştir. Törende İlhan İrem'in şarkılarıyla hazırlanan kısa video gösterimi izletilmiştir. "Usta sanatçı için törende konuşmalar da yapıldı. Törende dostları da İlhan İrem'i anlattı. Konuşmaların ardından İrem'in naaş Bebek Camisinde kılınan cenaze namazının ardından Aşyan mezarlığında defin edilmiştir." (URL- 10)

Foto 7. Haziran 2022'de 85 yaşında hayatını kaybeden Yeşilçam'ın usta ismi Cüneyt Arkin için AKM'de düzenlenen törene Ediz Hun, Ahmet Arıkan, Nuri Alço'nun da aralarında bulunduğu Yeşilçam'ın ünlü isimleri katılmıştır. Tören, Cüneyt Arkin'in unutulmaz filmlerinden kesitlerin yer aldığı sunum ile başlamış ve bitiminde Arkin, dakikalarca ayakta alkışlanmıştır. (URL- 11)

Foto 8. 10 Temmuz 2023 tarihinde vefat eden MFÖ grubundan Özkan Uğur'un AKM de düzenlenen cenaze töreninde tabutunun yanına kendisiyle özdeşleşen elektro gitarları konulmuştur. Grup üyesi, Mazhar Alanson; "Özkancım ele güne karşı yapayalnız, böyle de olmaz ki..." sözüyle konuşmasına başlamıştır. (URL-12)

Foto.9: 2 Ocak2025' tarihinde 79 yaşında vefat eden, Arabesk müziğin efsane isimlerinden Ferdi Tayfur'un Türk bayrağına sarılı cenazesi, AKM' de düzenlenen törenin ardından, Levent Barbaros Hayrettin Paşa Camii'nde ikinci namazını müteakip kılınan cenaze namazının ardından Yeniköy Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. (URL-13)

Ünlülerin, sanatçıların ve sosyete kesimin cenaze törenlerinde dikkat çeken bir diğer önemli ayrıntı ölen kişiyi uğurlama yöntemleridir. Özellikle sanat camiasından vefat eden tanınmış isimlerin cenazesi AKM'den ya da cami bahçesinde uğurlanırken tabutunun alkışlanması Hz. Mevlana'nın; "Herkesin ölümü kendi rengindedir" sözünü tekrar, akıllara getirmektedir. Sanatıyla ve seyircinin alkışlarıyla yaşayan, alkışı seyircinin takdiri olarak gören sanatçılar, tüm yaşamlarında olduğu gibi ölümlerinde de alkışlarla uğurlanması; "bize sanatınla yaşattığın güzellikler adına" teşekkür ediyoruz anlamına gelmektedir.

Cenaze töreni esnasında dikkat çeken bir diğer husus ise kültürel sermayenin etkisiyle şekillenen başsağlığı söylemleridir. Vefat eden ünlüler ve sanatçılar için habituslarına uygun olacak şekilde “Işıklarda uyusun”, “Işıklar içinde uyusun”, “Gittiği yerden bizi izleyecek biliyoruz”, “gittiği yerde yıldızı parlansın”, “sahne ışığı hiç sönmessin” “selam söyle bu sahneden uğurladıklarımıza” şeklindeki söylemlerin her biri, vefat eden kişinin habitusuna uygun başsağlığı söylemleridir. Aslında bu söylemler, Anadolu halk kültüründeki; “nur içinde yatsın” ifadesinin habitus uyarlamasını oluşturmaktadır.

Cenazeye katılanların önemli bir kısmı acıyı paylaşmaktan ziyade basına görüntü vermek, ertesi gün gazetelerde isminin haber içinde geçmesini sağlayarak cenaze törenlerinde toplumsal görünürlük görevini başarıyla yerine getirmek kaygısıyla hareket etmektedir. Geçtiğimiz yıllarda kaybettiğimiz, Oya Aydoğan ile ünlü müzisyen Özkan Uğur’un AKM’deki cenaze töreni ile ilgili basında “ünlüler akın etti” başlığıyla yer verilmiştir. (Foto.10.-11.)

Foto 10. Oya Aydoğan’ın Teşvikiye camisindeki cenaze törenine katılan ünlülerin çekilmiş fotoğrafları Cem Yılmazın skecinde mizahi olarak dile getirmiş olduğu rayban gözlük, gözlüksüz alınmaz şeklindeki tespitlerini doğrulamaktadır.

Foto 11. Ünlülerin katıldıkları cenaze törenleri toplumsal açıdan görünürlüklerini artırmak için en ideal habitus alanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca bu fotoğraf, Cem Yılmaz’ın ünlüler dünyasındaki cenaze törenleri için kurmuş olduğu; “Gözlük Ne Büyüksse Acı da O Kadar Büyüktür” sözünün gerçekliğini doğrulamaktadır. (URL-14)

Bu durumu, ünlü komedyen Cem Yılmaz, 2012 yılında yapmış olduğu skecinin bir bölümünde “Bir de Artist Ölümü diye bir şey var” sözüyle mizahi açıdan gönderme yaparak işlemiştir:

“Artistin ölümü kötü. Kalıcı olmak diye bir iddiası var ya. Ben kalıcı olmak istiyorum sözüne inat herkes ölecek. Artistin kalıcı olmak üzerine bir iddiası olduğu için onun gidişi de daha eziyetlidir. Normal insanın cenazesine sevdikleri ailesi gelir. Nasıl bilirdiniz? İyi bilirdik diyor. Öyle gönderiliyor. Bizimkinde öyle değil ama Artist Cenazesi diye bir şey var. Teşvikiye Camisi’nden kalkan. Rayban sponsorluğunda. Gözlüğü olmayan giremez. ‘Acımız büyük!’ sloganıyla giriş yapılır Teşvikiye Camisi’ne. ‘Acımız büyük! Acı büyüğe gözlük de büyük. Gelirler zaten iki klişe laf vardır artist ardından söylenen. ‘Acımız büyük’ o Allah’ın emri. Gözlüğe baksana. Acı küçük olabilir mi? Eğer komedyense giden 2 tane cümle tespit ettim. Ya biri ya öteki söyleniyor. Mikrofonlar uzatılınca ‘Büyük komedyendi, ne söylemek istiyorsunuz?’ denildiğinde; ‘son şakasını yaptı bize’. İkinci klişe laf da şu; ‘bu sefer güldürmedi bizi’ e öldüm de o yüzdendir. Mesai bitmedi mi? Ölen insan nasıl güldürsün seni? Bırak bari ceset üzerinden edebiyat yapma” (URL-14).

Cem Yılmaz bu skeci ile aslında ünlülere ait cenaze törenleri hakkında toplumda oluşan algıya mizahi bir perspektiften değinmiştir.

Sanatçı ve Ünlülerin Kültürel Sermaye ve Habitusunu Ölümsüzleştiren Ölüm Mimarisi Unsurları

Mezar taşları, bireyin yaşamı boyunca edindiği sosyal statü ve kişisel değerleri yansıtan sembolik unsurlar olmuştur. Türkiye'deki ünlüler ve sanatçılar için hazırlanan mezar taşları, onların başarılarını, sanatlarını ve yaşam felsefelerini özel tasarımlarla ölümsüzleştirmiştir. Bu mezar taşları, sahip oldukları habitus ve kültürel sermayeyi vurgulayarak bireyin toplumsal statüsünü ve kimliğini ölümden sonra da görünür kılmıştır.

Türkiye'de ünlülerin mezarları, dikkat çekici semboller, sanatsal motifler ve kişisel başarılarını simgeleyen yazılarla donatılmıştır. Bu sayede, sanatçıların ve ünlülerin toplum üzerindeki etkisi ölümden sonra da canlı tutulmuştur. Mezar taşlarında kullanılan semboller ve yazılar, bireyin yaşamının toplumsal bellekteki izini hatırlatma ve unutulmama kaygısını yansıtmaktadır. Her birey ölümü kendi yaşam deneyimine uygun şekilde karşılar. Ünlüler ve sanatçılar ise, ölümü kendi habituslarına ve kültürel sermayelerine uygun biçimde yaşamış ve geride bıraktıkları mezar taşlarıyla kendilerine özgü bir 'ölüm rengi' oluşturmuşlardır. Böylece, mezar taşları aracılığıyla sanatçıların toplumsal görünürlükleri sürdürülmüş, gömüldükleri kutsal ve toplumsal mekânlarla varlıkları devam ettirilmiştir. Bu durum, farklı habitus ve kültürel sermaye anlayışlarına dayalı ölüm ritüellerini ve bu ritüellerin toplumsal bellekteki yerini ortaya koymuştur. Sanatçılar ve ünlüler, hayatları boyunca edindikleri toplumsal görünürlüklerini ölümden sonra da sürdürmüş; bu da habituslarının, yalnızca yaşamlarında değil, ölümlerinde de toplumsal ve kültürel anlam taşıdığını göstermiştir.

Beyaz piyanosu ile özdeşleşen 2013 yılında vefat eden Ferdi Özbeğen'in Ulus Mezarlığı'ndaki kabri, yine habitusuna uygun olarak kendisiyle özdeşleşen beyaz piyano şeklinde yapılmıştır.

"Özbeğen'e piyano gibi mezar" başlığıyla Ünlü magazinci Ali Eyüboğlu köşesinde haber yapmıştır: Mezarının güzelliğinden hareketle Özbeğen'in habitusuna gönderme de bulunmuştur: Şarkıcı için yapılan piyano şeklindeki mezar taşının yeni bittiğini ve ortaya çıkan görüntüyü çok beğendiğini söyledi. Karar, cep telefonu ile çektiği fotoğrafı gösterdi. Mezara güzel denir mi bilmiyorum? Âmâ fotoğraftaki görüntü Türkiye'nin piyanosuyla tanıyıp sevdiği Ferdi Özbeğen'e yakışır bir şeydi ve gerçekten de güzeldi." (URL-15) (Foto.12)

Foto 12. Ferdi Özbeğen'le özdeşleşen beyaz piyanosunu hatırlatan ve o şekilde tasarlanan mezar taşı, Özbeğen'in sanat yaşamını dolayısıyla habitusunu ölümsüzleştirmiştir.

06.04. 2015'te vefat eden, yaptığı sayısız bestelerle gönülleri titretmiş olan ünlü besteci ve yorumcu Kayahan'ın cenazesi de tıpkı diğer ünlüler gibi habituslarına uygun olarak önce Cemal Reşit Rey konser salonunda düzenlenen törenin ardından cenaze namazı Teşvikiye camisinde kılınmıştır (URL-16) Kayahan'ın İstanbul Kanlıca Mezarlığı'ndaki mezar taşı, habitusuna uygun şekilde tasarlanmıştır. Kayahan ile özdeşleşen, televizyon programlarında, kliplerinde, albüm kapaklarında ve konserlerinde elinden düşürmediği gitarı, mezar taşında sembolik bir yer bulmuştur. Ayrıca, 'Yolu sevgiden geçen herkesle bir gün bir yerde buluşuruz' sözü, mezar taşının baş şahidesinde yer alarak sanatçının sevgi ve birliktelik felsefesini ölümsüzleştirmiştir. (Foto.13)

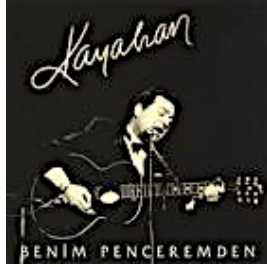

Foto 13. Türk pop müziğinin usta yorumcusu Kayahan'ın Kanlıca Mezarlığı'ndaki mezar taşı habitusunu yansıtmak üzere yapılmıştır.

Söz yazarı kimliğinin yanı sıra renkli ve eğlenceli kişiliğiyle bilinen Aysel Gürel 2008 yılının şubat ayında vefat etmiştir. Cenazesi diğer ünlülerde olduğu gibi habituslarına uygun olarak Teşvikiye Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Zincirlikuyu Mezarlığı'nda defin edilmiştir. Cenaze töreni de Aysel Gürel'in yaşadığı hayat tarzı gibi son derece renkli olmuştur.

Ölüm ritüelleri de yaşadığı hayatın renginde olmuştur: "Caminin avlusuna kırmızı halı serilmesi dikkat çekerken ziyaretçilerin Aysel Gürel'e düşüncelerini yazdıkları bir de hatıra defteri konuldu. Aysel Gürel'in tabutunun üzerinde pembe iki tane parlak simli gözlük, pembe taç ve yine pembe renk otriş olması dikkat çekti. Çok sayıda basın mensubunun da izlediği cenaze töreninde Müjde Ar ve Ercan Karataş ziyaretçilerin taziyelerini kabul etti. Cenazede birkaç tane yaşlı kadının tıpkı Aysel Gürel gibi gözlüklere kadar her ayrıntıyı düşünerek rengarenk giyinmesi de gözlerden kaçmadı" (URL-17). (Foto 14).

Foto 14. Türk pop müziğinin ünlü söz yazarı Aysel Gürel'in cenaze töreni, habitusunu yansıtacak şekilde düzenlenmiştir. Aynı şekilde, Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki mezar taşı da onun yaşam tarzını simgeleyecek şekilde tasarlanmıştır.

Aysel Gürel, yaptığı işi yansıtan habitusuna uygun bir topluluk tarafından son yolcuğuna uğurlanmıştır. Cenazesine katılan isimlere bakıldığında, zamanında beste ve şarkı sözü verdiği elinden tuttuğu isimlerden oluşmaktadır:

“Sezen Aksu, Önder Fırat, Müjde Ar, Ercan Karakaş, Reyhan Karaca, Jale, Niran Ünsal, Zerrin Özer, Rober Hatemo, İbrahim Tatlıses, Harun Kolçak, Aydemir Akbaş, Nuri Alço, Sertab Erener, Suavi, Sezen Cumhuri Önal, Sibel Turnagöl, Cem Hakko, Ali Rıza Binboğa, Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül, Zeynep Tunuslu, Tekin Akmansoy, Deniz Akkaya, Yonca Evcimik, Yeliz, Gora Mafyan, Aysun Kayacı, Nazan Şoray, Ahmet Selçuk İlkan, Orhan Gencebay, Yavuz Bingöl, Adnan Şenses, Metin Özülkü, Berhan Şimşek, Sevim Emre, Burak Kut, Nükhet Duru, Müjdat Gezen, Hülya Koçyiğit, Selim Soydan, Sefa Önal, Yılmaz Ulusoy, Şahnaz Çakıralp, Cemil İpekçi, Burcu Kara, Seray Sever, İlhan Şeşen, Şansal Büyüka, Kenan Işık, Behzat ve Süheyl Uygur, gibi ünlü simaların göz yaşlarını tutamadıkları gözlendi” (URL-18).

Aysel Gürel'in habitusuna uygun olarak tasarlanan mezar taşında da o meşhur gözlüklerine yer verilmiştir. Kızı Mehtap Ar üzerinde “Ne yıkılırım ne sökülürüm, bir çınar gibi göğe dururum” yazan mezar taşı için; “Annemin gözlükleri meşhurdu, biz de böyle bir şey yaptırmak istedik” demiştir. (URL-19).

Foto 15. Sinema sanatçısı Kemal Sunal'ın Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki mezarı, oynadığı sayısız filme ve oyunculuk kariyerine atıfta bulunmak amacıyla film şeridi şeklinde tasarlanmıştır.

Foto 16. Sinema sanatçısı Sadri Alışık ve eşi Çolpan İlhan'ın Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki kabirleri, film şeridi şeklinde tasarlanmış mezar taşlarıyla dikkat çekmektedir. Bu mezar taşlarında, Sadri Alışık ile özdeşleşen şapkanın işlendiği detaylar, sanatsal kimliğini ve kültürel sermayesini yansıtmaktadır.

Foto 17. Türk tiyatrosunun ve mizahının usta ismi Nejat Uygur'un Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki habitusunu yansıtmak üzere tasarlanmış mezar taşındaki adı üzerinde bir kelime oyunu yapılarak ölüme mizahi bir boyut kazandırılmıştır.

Levent Kırca'nın mezarı da habitusuna ve sanatına uygun olacak şekilde Mimar Erhan İşözen tarafından tasarlandığını ve Levent Kırca'nın bıyıklarını simgelediğini Gazeteci Cengiz Semercioğlu'ndan öğrenmekteyiz:

“Levent Kırca'nın mezarlığını tasarlarken neye dikkat ettiğini sordum Mimar Erhan İşözen'e...Elbette alametifarikası olan bıyıkları” dedi...Mezarlığın hemen üzerine, kuşların gelip su içmesi için yapılan iki çukur Levent Kırca'nın pos bıyıklarını simgeliyormuş... “Levent Kırca 1948-2015” yazısının altında bulunan iki düz simetrik çizgi de yine Levent Kırca'nın bıyıklarının soyut haliymiş... “Bir çocuğa Levent Kırca'yı çiz deseniz, bıyıklarının yerine böyle iki düz kalın çizgi çizer. Mezar taşındaki yazının altındaki bu bölümleri de bıyıklarının soyut hali diye düşündüm” dedi (URL-20). (Foto.18)

Foto 18. Mezarın üzerinde yapılan iki çukur hem kuşların gelip su içmesi için hem de Levent Kirca'nın pos bıyıklarını simgelemektedir. “

Kültürel sermaye ve habitus, yalnızca mezar taşlarında değil, yaşamın içinde ölümsüzleştirilen kentsel mekânlarda da varlığını sürdürmektedir. Habituslarına uygun olarak, isimlerinin ölümsüzleştirilmesi ve her zaman hatırlanmaları amacıyla ünlülerin isimleri çeşitli kentsel ve kamusal alanlara verilmiştir. Bu durum, kültürel sermaye tarafından şekillendirilen habitus kavramının, bu alanlara verilen isimler aracılığıyla somut bir şekilde görünürlük kazandığını göstermektedir.

Bu mekânlar, kimi zaman bir şehrin caddesi, sokağı ya da mahallesi; kimi zaman ise bir üniversite, konser salonu veya kültür merkezi gibi kamusal alanlar olarak karşımıza çıkar. Bu isimler, bedensel varlıkları dünyadan ayrılmış olsa da habituslarına ve kültürel sermayelerine uygun bir biçimde yaşamaya devam eder. Bir sokağın, kültür merkezinin, üniversitenin, hastanenin, çocuk parkının, kütüphanenin ya da eğlence mekânının ismi olarak hayatın içinde anılmaya ve toplumsal bellekte yer edinmeye devam ederler. Örneğin, Avcılar Barış Manço Kültür Merkezi, Bodrum Zeki Müren Sokak, İstanbul Ayhan Işık Caddesi, Cihangir Gazanfer Özcan Sokak, Balçova Adile Naşit Sokak, İstanbul Tarık Akan Parkı ve Yıldız Kenter Tiyatrosu gibi mekânlar, bu isimlerin kültürel sermayelerine uygun şekilde kent yaşamında ölümsüzleştirildiğini göstermektedir. Bu sayede, ünlüler isimleriyle anılan kentsel mekânlarda hayatın içinde varlıklarını sürdürerek, toplumsal hafızada ölümsüzleşmekte ve her zaman hatırlanmaya devam etmektedir. Kentsel mekânlara sanatçıların ve ünlülerin isimlerinin verilmesi, bir anlamda sanata ve sanatçılara toplumun ve yetkililerin gösterdiği bir vefa örneği olarak da değerlendirilebilir.

Sonuç

Bu çalışma, Pierre Bourdieu'nun habitus ve kültürel sermaye kavramlarından hareketle, ünlülerin ölüm ritüellerinin toplumsal yansımalarını incelemeyi ve bu ritüellerin Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısındaki yerini anlamayı amaçlamıştır. Ölüm ritüelleri, bireyin yaşamı boyunca biriktirdiği sosyal ve kültürel sermayenin, ölüm sonrasında da toplumsal bellek aracılığıyla süreklilik kazandığı bir alana işaret etmektedir. Bu ritüeller, cenaze törenlerinden mezar taşlarına, medyanın haber dili ve sunumuna kadar geniş bir yelpazede toplumsal anlamlar üretmektedir. Habitus kavramı, bireyin toplumsal konumunun ölüm ritüellerine olan etkisini açıklamada kritik bir rol oynamıştır. Özellikle sanatçıların ve ünlülerin ölüm sonrası ritüelleri, toplumsal bir statü ve hafıza inşa süreci olarak görülmektedir. Bu ritüellerdeki mekân seçimi, katılımcı profili ve tören detayları, ölen kişinin hayatı boyunca edindiği toplumsal ve kültürel sermayenin bir uzantısıdır. Teşvikiye Camii, Cemal Reşit Rey Konser Salonu veya AKM gibi mekanlar, belirli bir habitusa sahip bireyler için anlam yüklenmiş “alanlar” olarak dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada ortaya çıkan önemli bir diğer bulgu, medyanın ölüm ritüellerindeki etkisidir. Medya, ölüm haberlerini dramatize ederek kolektif bir ritüel yaratma konusunda etkili bir aracı olmuştur. Özellikle televizyon, yazılı basın ve sosyal medya platformları, ünlülerin ölümlerini yalnızca bir haber olarak sunmakla kalmayıp, toplumsal hafızanın yeniden üretimine de katkıda bulunmaktadır. Medyanın, toplumsal normları ve değerleri bu ritüeller üzerinden yeniden üretme işlevi, ölümün bireysel bir gerçeklik olmaktan çıkarak toplumsal bir olaya dönüşmesine zemin hazırlamaktadır. Örneğin, sanatçılar için düzenlenen törenler, yalnızca birer veda değil, aynı zamanda onların kültürel miraslarının bir kutlamasıdır. Mezar taşları ise bireylerin habitusunun ve kültürel sermayesinin ölüm sonrasında da

devam eden birer sembolü olmuştur. Örneğin, Kemal Sunal'ın film şeridi şeklindeki mezarı, Zeki Müren'in yıldızlarla süslenmiş mezarı ve Aysel Gürel'in gözlük detayı taşıyan mezarı, her birinin yaşam tarzlarını ve sanatlarıyla edindikleri kültürel sermayeyi yansıtmaktadır. Bu semboller, toplumsal hafızada kalıcı bir iz bırakma ve unutulmamayı sağlama amacı gütmektedir. Mezarlıkların seçiminde de habitus ve kültürel sermaye belirleyici olmaktadır. Zincirlikuyu, Kanlıca veya Emir Sultan Mezarlığı gibi mekanlar, bireyin toplumdaki konumunu ve yaşamında sahip olduğu değerleri ölüm sonrasında da taşımaktadır.

Sanatçıların ve ünlülerin yaşamlarında olduğu gibi ölümlerinde de toplumsal görünürlükleri devam etmektedir. Bu görünürlük, sadece medyada değil, aynı zamanda toplumun çeşitli katmanlarında da kendini göstermektedir. Örneğin, cenaze törenlerine katılan kalabalık, ölen kişinin toplumsal etkisini ve toplumdaki yerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, "öyle adamın böyle cemaati olur" ifadesi, cenaze törenlerinin bireyin toplumsal ilişkilerini ve birikimini yansıttığını açıkça ifade etmektedir. Bourdieu'nun alan teorisi, bu ritüellerin toplumsal yapılarla olan ilişkisini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Habitus ve alan arasındaki karşılıklı etkileşim, ritüellerin hem bireysel hem de toplumsal anlamlarını şekillendirmektedir. Özellikle sanatçılar ve ünlülerin cenaze törenleri, onların yaşamları boyunca inşa ettikleri kültürel sermayenin bir yansımasıdır. Bu törenler, bireyin toplumsal bellekteki yerini koruma çabası olarak değerlendirilebilir.

Ölüm ritüellerinin bir diğer dikkat çekici yönü ise, toplumsal bellekte bıraktığı kalıcı izlerdir. Bu izler, bireyin yaşam tarzını, değerlerini ve toplumsal rollerini ölüm sonrasında da görünür kılmaktadır. Örneğin, sanatçılar için düzenlenen törenler, onların sanat yaşamlarına birer övgü niteliği taşımaktadır. Bu ritüeller, aynı zamanda toplumsal hafızanın bir parçası olarak gelecek nesillere aktarılmaktadır. Medyanın bu süreçteki rolü, toplumsal değerlerin ve normların yeniden üretilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Medya, toplumsal olayları dramatize ederek geniş kitlelere ulaştırırken, aynı zamanda bu olayların toplumsal anlamını şekillendirmektedir. Ünlülerin ölümleri, medyada geniş yer bulmakta ve bu süreçte toplumun dikkatini çeken kolektif bir hafıza yaratılmaktadır. Örneğin, Zeki Müren'in sahnede vefatı veya Barış Manço'nun ölümünden sonra artan albüm satışları, bu durumun somut örneklerindedir.

Bu bağlamda, ölüm ritüelleri sadece bireysel bir kaybın ötesinde, toplumsal değerlerin ve normların yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu ritüeller, bireyin yaşamında olduğu kadar ölüm sonrasında da toplumsal bir figür olarak varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Sanatçıların mezar taşları, toplumsal hafızada birer sembol olarak kalıcı hale gelmekte ve onların yaşam tarzlarını yansıtmaktadır. Sanatçılar arasında Aysel Gürel'in mezar taşında kullanılan pembe simli gözlük ve "Ne yıkılırim ne sökülürüm" yazısı, sanatçının yaşam felsefesini ve renkli kişiliğini mezarına taşıyan çarpıcı bir örnektir. Benzer şekilde, Zeki Müren'in sanat güneşi olarak anılmasına uygun yıldızlarla süslü mezarı, sanatçının toplumdaki kültürel rolünü ölümsüzleştirmektedir. Özkan Uğur'un cenaze töreninde, derviş usulüne uygun ritüellerin uygulanması ve AKM'de gerçekleştirilen tören, sanatçının sahip olduğu çok katmanlı kimliğin bir yansımasıdır. Toplum, ölüm ritüelleriyle yalnızca bireyi uğurlamakla kalmaz, aynı zamanda kültürel değerleri de yeniden üretir. Ağaçların da sanatçılar gibi ayakta öldüğü metaforu, özellikle sanatçılar için ölümün bir son değil, toplumsal bellekte bir yeniden doğuş olduğu fikrini destekler niteliktedir. Habitusun belirleyiciliği, cenazelerin şekillenmesinde olduğu kadar, bireylerin yaşam tarzlarının yansıtılmasında da ön plandadır.

Sonuç olarak, ölüm ritüelleri, bireyin yaşam tarzının, toplumsal statüsünün ve kültürel sermayesinin bir yansıması olarak önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu çalışma, Pierre Bourdieu'nun teorik çerçevesini kullanarak, ölüm ritüellerinin toplumsal yapı ve kültürel sermaye bağlamındaki yerini analiz etmiştir. Ritüellerin toplumsal hafıza üzerindeki etkisi, bireyin yaşamının ve kültürel değerlerinin geleceğe taşınmasında kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, ölüm ritüelleri, toplumsal yapının ve kültürel değerlerin anlaşılmasında önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bourdieu'nun habitus, alan ve kültürel sermaye kavramları, bu sürecin toplumsal dinamiklerini anlamak için güçlü bir teorik temel sunmaktadır.

Kaynaklar

ARPACI Y. G. (2012), Gök-Tanrı İnançının Bilinmeyenleri Din ve Millet Kavramları Akay Kine'nin Bilgileri Işığında, İstanbul: Çatı Kitapları

BARAN A.G. (2019), Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler, "Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi" (Ed. Serap Suğur, Aylin Görgün Baran), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

BOURDIEU, P. (1977), Outline of a Theory of Practice. Translated by Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 72-95. DOI: 10.1017/CBO9780511812507.004

BOURDIEU, P. (1995) Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine, Çev. Hülya Tufan, Kesit Yayıncılık, İstanbul

BOURDIEU, P. (1997). Televizyon Üzerine. Çeviren: Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BOURDIEU, P. & WACQUANT, L.J.D. (2003) Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul

- BOURDIEU, P. (2002). "On Marriage Strategies" Population and Development Review. Sayı: 28/3, New York: Population Council.
- BOURDIEU, P. (2003). The Logic Of Practice. Çeviren: Richard Nice, Cambridge: Polity Press.
- BOURDIEU, P. (2006). Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine. Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayın.
- BOURDIEU, P. (2007). "Viva La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin", içinde: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (der.) Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOURDIEU, P. (2015), "Pratik Nedenler" (çev.) Hülya Uğur Tanrıöver, Hil Yayınları, İstanbul.
- CALHOUN, C. (2007). "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", içinde: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (der.) Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- CERİT, Ş. (2012). Kültürel Sermaye Bağlamında İzmir'de Latin Dans Kursları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- ELIOT, A. & RAY, Larry (2003) Key Contemporary Social Theorists, Blackwell Publishing, Oxford.
- ÇEĞİN G. & TATLİCAN Ü. (2007) "Bourdieu ve Giddens : Habitus veya Yapının İkiliği ", içinde: Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Der: Güney Çeğin-Emrah Göker- Alim Arlı-Ümit Tatlıcan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZDAMAR, M. (1997), İbrahim Hakkı Konyalı Yazmalar Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.
- ÖZSOY, S. A. (2022) Mesleklerin Kültürel Sermayesi: Farklı Statülere Pierre Bourdieu Perspektifinden Bakmak (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- PALABIYIK, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine1. Liberal Düşünce Dergisi (62), 1-21.
- SWARTZ, D. (2011). Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi. E. Gen (çev.). İstanbul: İletişim.
- ÜNAL, A. Z. (2004) Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://www.islamveihsan.com/hz-mevlanaya-gore-olum.html> (Erişim 23.07.2024)
- URL-2: <https://www.haberturk.com/zeki-muren-89-yasinda-2892408> (Erişim 23.07.2024)
- URL-3: <https://www.islamveihsan.com/nasil-yasarsaniz-oyle-olursunuz.html> (Erişim 23.07.2024)
- URL-4 : <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gule-gule-melek-saban-39166205> (Erişim 23.07.2024)
- URL-5: <https://www.haber7.com/kultur/haber/380751-buyuk-usta-sahneye-son-kez-cikti>. (Erişim 23.07.2024)
- URL-6: <https://www.sabah.com.tr/video/turkiye/oya-aydogan-icin-agliyorlar>. (Erişim 23.07.2024)
- URL-7 : <https://www.milliyet.com.tr/cadde/o-artik-samanyolu-nda-1606444>. (Erişim 23.07.2024)
- URL-8: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/ferdi-ozbegen-son-yolculuguna-ugurlaniyor>. (Erişim 23.07.2024)
- URL-9: <https://halktv.com.tr/gundem/fatma-girik-son-yolculuguna-ugurlaniyor-662034h> (Erişim 23.07.2024)
- URL-10: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/sanatci-ilhan-irem-son-yolculuguna-ugurlandi/2649337> (Erişim 23.07.2024)
- URL-11: https://www.trhaber.com/gundem/cuneyt-arkin-in-cenaze-toreni-ne-zaman-cuneyt-arkin-nereye-defnedilecek-h235545.html#google_vignette (Erişim 23.07.2024)
- URL-12: <https://www.ensonhaber.com/yasam/ozkan-ugur-dervis-usullerine-gore-topraga-verildi>. (Erişim 23.07.2024)
- URL-13: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/ferdi-tayfurun-cenaze-torende-sevenleri-sarki-soyledi-efsaneyi-boyle-andilar-1084748?s=6> (06.01.2025)
- URL-14: <https://www.youtube.com/watch?v=iAkIO6VxtzU> (Erişim 23.07.2024)
- URL-15: <https://aliefyuboglu.com.tr/ferdi-ozbegene-piyano-gibi-mezar/> (Erişim 23.07.2024)
- URL-16: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150404_kayahan_cenaze (Erişim 23.07.2024)
- URL-17: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/peruklariyla-gomuldu-8263441> (Erişim 23.07.2024)
- URL-18: [https://www.magazinci.com/icerikler/magazin/ayssel-gurelin-son-istegi-ne-oldu-unlu-soz-yazarinin-cenazesi-kaldirildi_13791.html](https://www.magazinci.com/icerikler/magazin/ayysel-gurelin-son-istegi-ne-oldu-unlu-soz-yazarinin-cenazesi-kaldirildi_13791.html) (Erişim 23.07.2024)
- URL-19: <https://www.haberturk.com/magazin/herkes-bunu-konusuyor/haber/602250-meshur-gozlugu-mezar-tasi-oldu>. (Erişim 23.07.2024)
- URL-20: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/cengiz-semercioglu/levent-kircanin-mezari-yapildi-40354870> (Erişim 23.07.2024)

Summary

This study reveals how celebrity death rituals gain meaning in the context of social dynamics and cultural capital in Turkey and analyzes how these rituals play a role in the construction of social memory and identity beyond the individual experience of loss. Pierre Bourdieu's concepts of "habitus," "field" and "cultural capital" provide a theoretical framework for this study, showing that death rituals are a continuation of social structures and the values that individuals construct throughout their lives.

Artists and celebrities gain a permanent place in social memory through rituals that exhibit their social status and cultural accumulation during their lifetime after death. Funeral ceremonies held in symbolic places such as Teşvikiye Mosque highlight the cultural capital of these individuals as a social achievement and encourage social solidarity. For example, Kemal Sunal's tombstone with a filmstrip motif or Ferdi Özbeğen's grave in the shape of a white piano is a concrete reflection of the identities that individuals have acquired throughout their lives. These grave designs are not only a personal expression of the individual, but also a continuation of social memory and cultural heritage.

The role of the media in these ritual processes determines how strong a place the posthumous representations of individuals will have in social memory. For example, the media coverage of the funeral of the artist Tarık Akan created a dramatic narrative in the production of social solidarity and collective memory. The media not only broadcast these ceremonies, but also ensured that they were given symbolic meaning that reinforced the social role of individuals.

The way in which death rituals are shaped by cultural capital and habitus is clearly observed through the selected venues and the practices in these venues. The preference of places such as Teşvikiye Mosque for the funerals of celebrities is not only a religious ritual, but also an indicator of the social status of the individual. In addition, creative motifs in the grave designs of artists and celebrities show that the social roles of individuals continue after death. Kayahan's guitar-shaped grave or Aysel Gürel's tombstone decorated with pink details are striking examples that reflect the life philosophies and social ties of individuals after death. This study reveals that death rituals are not only an individual experience, but also play a critical role in social memory, solidarity and identity construction processes. Bourdieu's theoretical framework provides an important perspective for understanding the effects of habitus and cultural capital on life and death. The findings of the study provide a striking framework for observing how social structure and cultural dynamics continue beyond the life of individuals. By combining the individual and social dimensions of death, this examination constitutes an important source for understanding the place of celebrities in social memory.

Finally, this study highlights the impact of the death rituals of artists and celebrities in Turkey on the reproduction of social memory and reveals that these rituals offer an important field for future sociological research. Society's collective reaction to death gains meaning as a reflection of the cultural and social capital that individuals acquire throughout their lives. In this sense, death rituals draw attention as a stage that shapes the place of individuals in social memory and reproduces cultural values.

Moreover, these rituals reproduce the unchanging values and symbols of society by maintaining the social status of individuals after death. When these rituals are analyzed, it is seen that they are not only individual stories, but also a reflection of the social structure. While the achievements of individuals throughout their lives gain meaning in social memory, every element of these rituals, from grave designs to the chosen locations, stands out as elements that strengthen social order and cultural continuity.

In sum, this study reveals that death rituals go beyond being an individual end and become an important part of social memory and identity construction processes. For future research, these rituals offer a rich tool for understanding how social memory and cultural heritage are shaped. From individual life stories to collective memory practices, death rituals, which carry a wide range of social meanings, constitute an indispensable starting point for sociological studies.